

בענין מזיק ורוצח ומחלל שבת ע"י שם

ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי (שמות ב, יב)

האם משה רבנו נתחייב גלות על הריגת המצרי

איתא בחז"ל (שמות רבה, פרקי דרבי אליעזר) שהרגו בשם, ולומדים את זה ממה שאמרו לו דתן ואבירם אח"כ, "הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי" (שמות ב, יד), וכתב שם רש"י שמכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש.

ובספר "דבש לפי" מהגאון החיד"א (מערכת מ אות ה) הביא מהאר"י ז"ל בשער הפסוקים בסופו, שפירש את הפסוק (שמות כא, יג) "ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה", דקאי על משה רבינו ע"ה שהרג את המצרי, ורמז לזה "שמה" אותיות "משה" ע"ש.

ובנחל קדומים להחיד"א העיר בהא דכתיב (במדבר לה, יג) "שש ערי מקלט תהיינה לכם", דילפינן מזה דאלו שמעבר לירדן לא קלטו עד שעברו את הירדן, כי רק כשהיו כל הששה קלטו, וצ"ע דהרי משה היה צריך את העיר מקלט עוד לפני שעברו. וכ' ליישב על פי מה שדייק לשון הקרא "ונתתי לך מקום לנוס שמה", לך דווקא, דלמשה קלטה עיר מקלט אפילו לפני שעברו את הירדן, אבל לכל ישראל לא קלטו עד שעברו את הירדן.

משה נמלך במלאכים ועוד דהרגו בשם

אכן הביא שם דבאמת משה לא עבר על איסור, כיון דמן הדין הרגו, והיינו על פי מה שאמרו חז"ל שנמלך משה במלאכים והסכימו בהריגתו. ועוד דהא הרגו בשם, ויש לצדד שאם לא היה מן הדין, לא היה לו כח למשה רבינו ע"ה לכיין היטיב בשם, ולכך אמר לו הקב"ה "אתה פטור", אך מאחר כי חסיד גדול אתה ונשמתך עליונה מאד, לפיכך "ושמתי לך מקום", לך דייקא כמ"ש האר"י ז"ל.

חוקות העל טבעי

עוד כתב, דאננם מה שצדדנו דיש לפטרו מצד מה שהרגו בשם, שאם לא היה חייב מן הדין לא היה לו כח לכיין השם יש לדחות, דכיון דאדם הוא בחירי, וכך רצונו יתברך דהמזכיר שם או משביע איזה שם או שר או כח עליון הממונה על איזה דבר בהכרח תהיה פעולה זו, א"כ כאשר האדם עושה אין מעכבין על ידו. והיינו משום שכך הטביע השי"ת בטבע העולמות העליונים, שכאשר מזכירין שם או השבעה מסוימת הוא פועל למעלה, כמו שהטביע בעולמינו התחתון כל עניני הטבע, כגון אם הורג אדם הרי הוא מת והבחירה נתונה, כמו"כ יש סדרים וחוקים קבועים להנהגת העולמות העליונים ג"כ. והביא ראיה על זה מהא דאמרו חז"ל דאנשי דור המבול היו בקיאים בשמות, והיו אומרים שהם ישביעו למלאכים הממונים לעשות רצונם ולעכב הפורענות, והשי"ת שינה סדרי המלאכים והחליף את של זה בזה, וכשהיו קורין למשל שר של מים היה משיב איני ממונה על המים וכיוצא בזה. וכן אמרו חז"ל בחורבן הבית (עי' ספר יבנה המקדש). ויל"ע ואמאי הוצרך הוא יתברך להחליף מינוי השרים, היה לו למונעם כשיבואו לעשות פעולתם שלא יוכלו לכיין בשם, אלא ע"כ כיון שהבחירה נתונה ביד האדם, אם בא לעשות פעולתם בשם יוכל לעשות ואין מונע, וא"כ גם אם אינו חייב יכולים להרוג אותו בשם, וההורג חייב דעקימת שפתיו הוי מעשה.

וכן הביא שבשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן צח) דן בזה וז"ל, ההורג נפש ע"י שם או כישוף מהו, תשובה אפשר דכיון דבדיבורו איתעביד מעשה, הו"ל דומיא דמימר וכזורק חץ להורגו עכ"ל.

והוסיף על זה החיד"א ומה שמוזכר כמה פעמים בחז"ל "נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות", נראה דאינו מסוג הורג בשם, רק היו מכוונים איזה כוונה להמשיך ניצוץ קדושה שיש ברשע אליו, ונשאר ממילא גל של עצמות, וכמו שכתב במקום אחר בשם מקובלים. ודבריו צע"ק, דהא הרמב"ם פסק שאף לגרום רציחה אסור, וה"נ הא לא גרע מגרמא.

דברי הקה"י

בספר קהילת יעקב (ב"ק סי' מה אות ב) הביא שהשואל השיג על דברי ההלכות קטנות הנ"ל דבהורג בשם הוי רוצח, דכיון דהרגו דרך סגולה ולא בידיים באופן טבעי, אינו נידון כרוצח.

והביא לדברי החיד"א הנ"ל, דהא דאמרו חז"ל נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות אין זה כרוצח, כי רק מכוון להמשיך ניצוץ קדושה אליו, וממילא נשאר גל של עצמות. ופירש הרב השואל דר"ל שאפילו היה מעשה או דיבור, כיון שהוא באופן סגולי אינו בתורת מזיק. היינו דהשואל מפרש בד' החיד"א בטעם הפטור, שהוא מאותו טעם דהשיג על הרב הלכות קטנות והיינו, דכל שאין זה אלא באופן סגולי ולא טבעי, אינו בתורת מזיק ורוצח.

אך מה נעשה ובדברי החיד"א שהצענו למעלה מפורש דלא כדבריו, דהרי נתבאר דהחיד"א מסכים בעיקר הענין לדברי ההלכות קטנות שבמזיק או הורג ע"י שם שחייב משום מזיק ורוצח, ולא אמרינן דכיון שהוא רק בדרך סגולי לא מחייב, ורק בההיא דנתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות, כתב החיד"א שלא נחשב למזיק ורוצח כיון שאינו עושה אלא בדרך המשכת ניצוץ הקדושה ממנו.

וגם על דברי הקה"י יש לדקדק, שכתב דהחיד"א אינו מדבר אודות איסור מזיק או רוצח, רק מיירי אודות איסור מקלל בשם, דבפשוטו הבין בעל הקה"י ש"נתן בו עיניו" היינו שקללו, והרי אסרה התורה לקלל בשם, ולכן מבאר החיד"א שכאן לא היה מקלל רק מוציא ניצוץ קדושה שברשע. אכן כבר הראינו לדעת שמבואר בחיד"א דמיירי באיסור רציחה, שהרי הביאו לתרץ שלא יסתור לדברי ההלכות קטנות דודאי מיירי באיסור רציחה. ויעו"ש בקה"י דציין דאין ספר דבש לפי תחת ידי.

דמי ולדות למי שהשאיר ציפורן

הרב השואל שם בקה"י הביא להא דכתב בספר הנקרא שמירת הנפש בשם ג"א, דהזורק צפרנים ואשה מעוברת עברה עליהן והפילה חייב הזורקן לשלם דמי ולדות. והקה"י דחה זאת, דהא לכל היותר אין על הצפרנים האלו אלא דין בור, ומבואר בב"ק (נג, ב) דבור ושור פטורין מדמי ולדות, דדרשינן שור ולא בור.

עין הרע

עוד צידד הרב השואל שם, דע"כ המזיק ע"י סגולה אינו חייב, דהגע עצמך בענין עין הרע שנמצא כמה פעמים בש"ס, וכי תעלה על דעתך שאפילו אם תראה בחוש שתיכף אחר הבטת עין הרע בא ההיזק אטו נחייבנו ממון עבור זה. ולכל היותר אמרו חז"ל (ב"מ קז, א) אסור לאדם שיעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקמותיה, אבל לא מצינו שאם עמד והזיק שחייב לשלם. והקה"י השיבו דמנין פשיטא ליה שבאמת פטור מלשלם, ואי משום שלא הזכירו רק אסור לאדם לעמוד כו', זהו משום שלא ברי הזיקא, וגם אם יארע הזיקא א"א להוכיח בבירור שע"י הבטה שלו בא ההיזק, אבל אה"נ אילו יתברר שמחמת הבטתו נזוקה השדה, יהיה חייב בתשלומין כדין אדם המזיק.

צידה סגולית

עוד הביא הרב השואל שם להוכיח דהמזיק ע"י סגולה לא מקרי עושה מעשה, מהא דאיתא בסנהדרין (קא, א) דלוחשים על נחשים ועל עקרבים בשבת, ופרש"י דהיינו בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום צידה, ומבואר דאין בלחש וסגולה משום מעשה. אכן יש לדחות הראיה, דהתם הסברא היא דמה שאין הנחש יכול לזוז לא משוהו למלאכת צידה, דגדר מלאכת צידה הוא דוקא בשכובשו ותופסו, אבל לא בגורם לו לשלא יוכל לזוז גרידא. ומסתבר דאם ישתק את הנחש עד שלא יוכל לזוז, דאי"ז כלל בגדר מלאכת הצידה, דכאמור ענינה של מלאכת צידה הוא לא רק העדר יכולת הנצוד לזוז, אלא בעינן שהבהמה תהיה לכודה. וא"כ נמצא שאין כוונת רש"י בזה לבאר דחסר במלאכת צידה משום דהוי ע"י סגולה, אלא דחסר בעצם צידת הנחש.

צידת צב וחלזון

והנה נחלקו הראשונים האם יש צידה בחלזון או כל דבר שהולך מאוד איטי. דעת התוס' רי"ד (חגיגה יא, א) שאין בהם צידה הואיל ובקושי הולכים, א"כ הם כניצדין ועומד, וז"ל מאי צידה שייכא ביה, שהוא ניצוד ועומד ואינו יכול לזוז כ"א מעט. אבל רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב יב ח"י) כתב וז"ל ושאר שרצים כגון תולעת וחלזונות ועקרבים הצדן לצורך חייב. ובספר ארחות שבת (פרק יד, הע' כא) הביא שנחלקו בזה

הגרשו"א והגריש"א זצ"ל. ואולי תלוי בחקירה הנ"ל בעיקר גדר מלאכת צידה, שאם היא כדי שיהיה לכוד אצלו, כאן חייב, שאע"פ שקל מאוד לתפוס אותם, אבל סוכ"ס אינם לכודים, אבל אם זה כדי להגביל הליכתו, י"ל שהן ניצודין ועומדין משום שבקושי הולכים.

כתיבת ס"ת בשבת ע"י השבעת קולמוס

עוד הביא שם הקה"י קושית הרא"ש (פרק ערבי פסחים סימן יג) על האומרים שמשנה רבינו ע"ה מת בשבת, והרי אמרו ז"ל דבו ביום שמת כתב י"ג ספרי תורות, ואיך אפשר שכתב בשבת. ותירץ השל"ה הק' (הובא בשו"ת חת"ס ח"ו סי' כט), דמשנה כתב ע"י שם והשבעת קולמוס דכה"ג לא מחשב מלאכה. והשואל בקה"י שם ביאר, דר"ל דהוי ע"י סגולה ולא בטבע.

אכן יש לדחות זאת, ועיקר הדבר מבואר בחת"ס ובקה"י שם, דבאמת יש להקשות ממ"נ, דאי לא חשיב כתיבה כה"ג, א"כ הא הו"ל ס"ת פסול, ואי חשיב כתיבה אמאי לא יתחייב משום שבת. וע"כ צ"ל, דלעולם כל היכא דהוי ע"י סגולה חשיב מעשה כתיבה טבעי מעליא, אלא דבשבת פטור משום דהו"ל ככתיבה כלאחר יד, ולענין כתיבת ס"ת שפיר דמי, דמ"מ שמה כתיבה.

פעולה בשמות

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קצז) כתב כי שמות הקודש הם פעולות אמתיות **ממה שראיתי בעיני מאיש מופת מורי כהן צדק זצ"ל**, ומה שחז"ל עסקו בס' יצירה וברא גברא (סנהדרין סה, ב), ואמרו ישעיהו אמר שם ובלע בארזא (יבמות מט, ב), ואחתופל כתב שם וקפה תהומא (סוכה נג, ב) הוא שם מילואו של שם קל, משה רבינו ע"ה הרג למצרי בשם המפורש.

ועי"ש שהק' על ההיא דאמרינן (ב"ב יד, א) שר' אמי כתב ארבע מאות ס"ת, ואמר להו דלמא תורה צוה לנו משה כתב, וקשה הלא מרע"ה כתב י"ב ס"ת ביום א', ואי רב גובריה בזריזות, מ"מ כיון שהוא בטבע המציאות, אפשר שהוא כתב כל שנותיו ת' ס"ת. ואם מרע"ה על ידי השבעה כתב, אם כן אפשר א"כ גם רב אמי ידע זה השם. ואמרת, היינו דקאמר הש"ס רב אמי לא כתב אלא השם היוצא מר"ת תורה צוה לנו משה הוא כתב, דהיינו גמטריא קס"ת כידוע.

מתי מת משה רבינו

מה שנקטו כדבר פשוט שמת משה רבינו בשבת אינו מוסכם, דבטור (או"ח סימן רצב) כתב בשם הרב שר שלום שהטעם שתקנו לומר צדוק הדין בשבת מנחה, על שמת משה רבינו באותה שעה. אמנם הב"י כתב דיש מדרשים שמוכיחים שלא מת באותה שעה וכו' עד במוצאי שבת.

ועי' בב"ח שר"ל כמו שכתב המרדכי (הלכות ס"ת (סי' תתקנו) שהביא מתחלה דברי רב שר שלום, וכתב אחר כך שהקשה רבינו אלחנן מדאמר פ"ק דקידושין (לה, א) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי, ואילו מת בשבת היאך כתב בערב שבת אנכי היום ועדיין לא מלאו ימיו. עוד הקשה דמוכח בסדר עולם (פי"א) דכ"ח בניסן שבו נלכדה יריחו שבת היה, חשוב למפרע ותמצא שז' באדר שבו מת משה רבינו ע"ה ערב שבת היה. ועוד אומר ר' שמצא במדרש (דברים רבה פ"ט סי' ט) דבאותו היום שמת משה כתב י"ג ספרי תורות עכ"ל. פירוש דכשכ"ח בניסן היה שבת אם כן ראש חודש ניסן היה באחד בשבת וראש חודש אדר היה בשבת, נמצא שז' באדר הוא ערב שבת.

וכתב הב"ח דאפשר ליישב המדרשים דודאי בערב שבת מת משה, ובו ביום מלאו ימיו ושנותיו, וכתב י"ג ספרי תורה, אבל קבורתו שקברו הקדוש ברוך הוא לא היתה אלא בשבת במנחה, ובין מיתה לקבורה היה מוטל בכנפי שכינה, ובמנחה בשבת שאז הוא עת רצון אסתלק מעלמא בהאי זימנא (זוה"ק שם ובפ' יתרו דף פ"ח סוע"ב), ועל כן מצדיקין הדין באותה שעה דאסתלק מעלמא.

שביתת כלים

והנה עוד קשה בענין הי"ג ספרי תורה דכתב משה ביום מותו, גם אי נימא דליכא מצד הגברא איסור משום מלאכת כותב, אכתי איכא איסורא מצד פעולת הקולמוס משום שביתת כלים אליבא דבית שמאי דאסרי. אכן גם בזה איכא למימר כהסברא הנ"ל, דמאחר דכתב בקולמוס ע"י שם והו"ל כתיבה כלאחר יד, ממילא ליכא אף

משום איסור שביתת כלים, דאיסורא דכלים הוא רק באופן שכליו עושים מלאכה כדרך, ולא כשעושים מלאכה כלאחר יד.

איך העולם מתנהל בשבת

אם כבר מדברים על שביתת כלים לא אמנע מלהביא מה שראיתי בענין זה בספר ספר עשרה מאמרות (מאמר י סימן טו), שנתעורר בכלל האיך כל הבריאה פועלת ומתקיימת בכל מערכות הטבע ואינה שובתת בשבת, והרי איכא בהכי כמה וכמה מלאכות, והאיך שרי אליבא דב"ש שאסרו שביתת כלים. ות' שאפילו לב"ש איסור שביתת כלים אינו אלא מדרבנן, א"כ היות ו"מעשה תוקפו של השמש מצות היום שקבוע לה זמן וכו'", ובהגהת יד יהודה (על ספר י' מאמרות) מסביר שר"ל שבמקום מצוה לא גזרו רבנן.

עכ"פ מתבאר לן, שאין הבדל בין מזיק או הורג או כל פעולה שעושה בין שהוא בכוחות טבעיים או בכוחות על טבעיים, הכל אחד, שהם מיוסדין על חוקות והנהגות שיסד הקב"ה בעולמו, בין חוקות הטבע של העוה"ז בין בסדרי ההנהגה של העולמות העליונים.

היתר להשתמש בס' יצירה ובשמות הקודש

כתוב בשו"ע (יו"ד קעט, טו) אוהז את העינים, אסור. ועל ידי ספר יצירה, מותר. (אפילו לעשות מעשה). וכתב הש"ך (ס"ק יח) בשם הלבוש שמותר לכתחלה, דשמות הקודש הם, והקב"ה נתן בהם כח שיוכלו לפעול על ידיהם החסידים והנביאים, והפועל בהם מראה גדולתו וגבורתו של הקב"ה. ובלבד שיתעסקו בהם בקדושה ובטהרה ולצורך קדושת השם או לצורך מצוה רבה, אשר לא נמצא זה בדורות הללו בעו"ה. ואפילו בזמניהם מצינו שנענש ישעיהו ע"ז, וכ"ש בזמנה"ז שא"א לנהוג בטהרה ובקדושה, ורחמנא ליבא בעי.

ומוסיף הש"ך שדברי הלבוש נכונים וכן נמצא בכמה מחברים דורשי רשומות, שאין להשתמש בשמות הקודש כ"א לצורך מצוה רבה. וכבר כתב הרמ"א (יו"ד רמו, כא) שי"א דכוונת המשנה "ודאשתמש בתגא חלף" - זהו המשתמש בשמות. גם בספרי המקובלים מבואר שעון גדול הוא המשתמש בשמות, ע"כ המונע יבורך.

ובספר חסידים (סימן רה) כתוב שמי שעוסק בהשבעות של מלאכים או של שדים או בלחישת כשפים, לא יהיה סופו טוב, ויראה רעות בגופו או בבניו כל ימיו. ולכך יתרחק אדם מעשות כל אלה. וגם ימנע משאלות חלום כדי שידע איזה אשה יקח וביאזה דבר יצליח או לא, וזה שנאמר (דברים יח, יג) "תמים תהיה עם ה' אלקיך" - ולא בשום דבר, כי לבסוף לא תהא לו תקנה. כמה עשו וכמה שאלו, ומהם נדלדלו או המירו הדת, או נפלו בחולי רע או זרעם. ולא יבקש שאחרים יעשו לו. ואין טוב לאדם אלא להתפלל להקב"ה, ואם יצא בדרך לא יאמר השבעת מלאכים לשומרו בדרך, אלא יתפלל לפני הקדוש ברוך הוא בכל צרכיו, ורחום וחנון הוא ונחם על הרעה. וכמה נביאים נהרגו ולא השביעו בשם הקודש, אלא בתפלה עמדו, אמרו אם לא ישמע תפלינו נדע שאין אנו ראויים להנצל, ולא היו עושים אלא בתפלה.

וחוזר על הדברים בסימן תסט, וז"ל אין מזיקים מתגרים אלא במי שמתגרה בהם, כגון שכתב הוא או אבותיו קמיעות או עסק בהשבעות או בכשפים או בשאלת חלום, לכך לא יעסוק אדם בהם. ולא יאמר אעשה בשביל פיקוח נפש, בהשבעות וקמיעות, כי אין זה חכמה, כי מקצר אדם חייו וחיי זרעו, ואין דוחין נפש מפני נפש. וכתוב (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלקיך, אין לאדם לעשות אלא יתפלל להקב"ה על כל גנע ומחלה ועל כל צוקה וצרה.

ועל דרך זה כתב החיד"א (ברכ"י יו"ד סימן רמו ס"ק כד) בשם הרח"ו בשערי קדושה (ח"ב שער ו), וז"ל: המשתמש בשמות הקודש, ארז"ל ודאשתמש בתגא חלף ונעקר מהעולם, וישתמד הוא או בניו, או ימות הוא או בניו, או יעני הוא או בניו. עכ"ל. וכתב עוד (ח"ו סוף שער ו), אסור להשתמש בקבלה מעשית, כי בהכרח ידבק ברע וכו', וחושב לטהר נפשו ומטנפה וכו', שמלבד שמתמא נפשו יענש בגיהנם. וגם בעוה"ז קבלה בידינו כי יעני או יחלה בחלאים או ישתמד הוא או זרעו וכו'. ובספר חסידים (ס' ר), כתב אם תראה שמתנבא אדם על משיח, דע כי היו עסוקים בכשפים, או במעשה שם המפורש וכו'.

השבעת מלאכים כדי שלא ישכח תלמודו

ובשו"ת מן השמים (סימן ט) שאל אם מותר להשתמש בשם הקדוש בן ארבעים ושתים אותיות להשביע המלאכים הקדושים הממונים על התורה להתחכם בכל מה שילמוד, ושלא ישכח מה שילמוד, וגם להשביע בו

המלאכים הממונים על העושר ועל ניצוח האויבים, ועל מציאת חן בעיני השרים, או אם אסור להשתמש בו באחת מכל אלה. והשיבו: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות והוא לבדו יעשה לכם כל צרכיכם.

חיוב למסור הפשו בגלל השימוש בשמות

ובסמ"ק (מצוה ג) מביא שרבינו יהודה חסיד הזהיר לתלמידיו שלא לילך לחופה מפני לסטים שבדרך, והלכו ובטחו במה שידעו להזכיר את השם, הלכו והזכירו ונצולו, בחזרה אמר להם אבדתם העולם הבא אם לא תשובו בלא שום הזכרת השם ותמסרו נפשכם להריגה והלכו ונהרגו. עי"ש שמוכיה מכאן שאע"פ שבשאר מצות בצנעה יעבור ואל יהרג אם ירצה, אבל מדת חסידות שלא יעבור. דאין לומר מאחר שאמרו חכמים (שם) יעבור ואל יהרג, אם יעבור פיהם גם דמו הנה נדרש, כי מאחר שכוונתו לשמים צדקה תחשב לו. עוד הביא ראייה משאול המלך שמסר עצמו למיתה, ואמר לנערו פגע בי ואל יתעוללו בי הערלים, שנתכון לש"ש, ואכמ"ל.

וכעין זה הביא החיד"א בפירושו למס' אבות (פתח עינים א, יד) בשם ס' ליקוטים (סי' תסח) שמצינו לרבי יהודה החסיד כי תלמידיו נשתמשו בשמות הקדש לנסותם, והלכו לילה י' למקום דובים ואריות וחיות רעות במדבר ונשתמשו בשמות ונצולו, ולכן בא הרב בבקר כדי שיכופר להם בעה"ז ולא לעיילו בכסופא קמיה קב"ה, גזר עליהם שיחזרו שמה באותו מקום עצמו של דובים ואריות, וישבו שם לילה א' בטבילה וביודוי ולא ישתמשו בשמות, ובעוה"ר אכלו החיות רעות כל גופם חוץ מהידיים והפנים, שקראו בעיניהם השמות והידיים שלקחו הספר, והביאום לבית המדרש ודרש עליהם מיתתם כפרתם עכ"ל.

שיטת מהר"ל

בספר באר הגולה (באר השני פרק ד) דן בדברי הגמ' (סנהדרין סז ב), אמר אביי, הלכות כשפים כהלכות שבת, יש מהן בסקילה, ויש פטור אבל אסור, ויש מותר לכתחילה. העושה מעשה חייב מיתה, והאוחז העינים, פטור אבל אסור. ויש מהן מותר לכתחילה, כרב חנינא ורב אושעיא, כל מעלי שבתא הוי עסקי בספר יצירה, ועבדי להו עגלא תלתא, ואכלי ליה.

ומסביר מהר"ל שרק מפני שאינו דבר טבעי קרא לו כישוף, ואמרו כי אף שנראה שהוא כשוף, הוא מחולק מן דבר שהוא כשוף, כי מה שעסקו בספר יצירה ואברי להו עגלא תלתא הוא מותר לגמרי, כי זהו דרך סדר העולם ומנהגו, שהוא יתברך מבטל גזירת עליונים, ומושל עליהם. ומפרשים חכמים שלכך נקרא הוא יתברך בשם "שדי", שהוא שודד מערכות צבא עליונים. ואם כן למה יהיה דבר זה אסור, דבר שהוא לפי מנהג העולם. שהוא יתברך נקרא כך על שם שהוא יכול ומושל על צבא עליונים, והוא יכלתו וגבורתו בעולם. והוא כמו שאר תפילה, בשביל שהוא קורא השם יתברך, מבטל הגזירה שנגזר עליו. ולפיכך ספר יצירה, שבו הזכרת שמותיו יתברך אשר בהם ברא עולמו, "כי ביה ה' צור עולמים" (ישעיה כו, ד), שכל העולם נברא בשמותיו, אין זה דבר יוצא מסדר עולם, אף כי הוא מבטל טבעי הדברים והמנהג. דאל"כ היה אסור התפילה, כי התפילה מבטלת גם כן גזירת עולם הזה.

שם שבו קרע משה את הים

ממשיך מהר"ל שדבר מקובל לחכמי ישראל, שבשם של ע"ב קרע משה את הים, שהרי יש בג' פסוקים זה אחר זה בכל אחד ע"ב אותיות. וזה ראייה שהזכיר משה שמו יתברך על הים, ובשמו קרע אותו. ובשם של מ"ב קלל אלישע את הנערים, שהרי דווקא מ"ב היו נהרגים. והרי היו פועלים בשם, שהזכירו שמו יתברך, וענה אותם בשמו. ואין זה מה שעוסק בספרי היצירה כי אם הזכרת שמותיו יתברך, אשר בהם ברא העולם. ואיך אפשר לאדם לומר כי הזכרת השמות שבהם ברא העולם עצמו הוא יוצא מסדר הבריאה. לכך אמרו שהוא מותר לגמרי.

אבל העירו עליו ממגילה (כו, א) דאמר ר"י שאלישע דעבד ברחמי הוא דעבד. ושו"ת חתם סופר (או"ח סי' קצח) תמה איך בנה ר' יוחנן בנין על זה שאלישע ברחמי עביד, ופירש בית שמגדלים בו תפלה, ועי"ז נולד דין חדש דבית הכנסת עדיף מבהמ"ד, מי לא אשכחן בדברי חז"ל דהוי עסקי בספר יצירה וברא עגלא תלתא וברא גברא (סנהדרין סה, ב), ויעיין בתשובת חכם צבי (סי' צג), ויעיין בהלכות גדולות (דפוס וויען סא, א) איך אבזה דשמואל בא לביתו ע"י שם ומשם נולד שמואל, וכיון שהדבר אפשרי במציאות ומותר הוא כאשר עשו

גדולי חז"ל, א"כ מנ"ל להש"ס דהגדולות שעשה אלישע לא היו ע"י שמות והיינו גדולות, כדאמרין פרק הישן (סוכה כח, א) דבר גדול מעשי מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא, והיינו שמגדלים בו תורה.

השבעת שדים

עוד כתוב בשו"ע (שם סעיף טז) שמעשה שדים, אסור. ויש מי שמתיר לישאל בהם על הגניבה. וע"י השבעה שמשביע אותם ע"י שמות, יש מתירין בכל ענין, מ"מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום, על כן שומר נפשו ירחק מהם.

אדם שנברא בספר יצירה

כידועה הח"צ (סי' צג הובא במ"ב סי' נה, ד) מסתפק האם אדם שנברא בספר יצירה מצטרף למנין, ועי"ש שמביא שהעידו על זקנו הגאון מוהר"ר אליהו אבדק"ק חעלם שעשה אדם ע"י ספר היצירה, [ובשו"ת שאילת יעבץ (ח"ב סי' פב) הביא מה ששמע מפה קדוש אמ"ה ז"ל מה שקרה באותו שנוצר ע"י זקנו הגראב"ש ז"ל, כי אחר שראהו הולך וגדל מאד נתיירא שלא יחריב העולם, על כן לקח ונתק ממנו השם שהיה דבוק עדיין במצחו וע"י זה נתבטל ושב לעפרו, אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה. וע"י בספר שם הגדולים (מערכת גדולים אות א, קסג שמביא כל הנ"ל, וציין לזהר פ' נח (דף ס"ד ע"ב בהגהה) כיצד מבטל זה שנוצר ע"י ס' יצירה.]. צדדי הספק הם, כיון דכתיב ונתקדשתי בתוך בני ישראל לא מיצטרף, או דילמא כיון דקיי"ל (סנהדרין יט, ב) המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ה"נ כיון שמעשה ידיהם של צדיקים הוא הו"ל בכלל בני"י, שמעשה ידיהם של צדיקי הן הן תולדותם.

ורצה לפשוט ספיקו מהא דאיתא בסנהדרין (סה, ב), רבא ברא גברא שדריה לקמיה דרבי זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה, אמר ליה מן חבריא את הדר לעפריך. הרי שהרגו, ואי ס"ד שיש בו תועלת לצרפו לעשרה לכל דבר שבקדושה, לא היה ר' זירא מעבירו מן העולם, דאף שאין בו איסור שפיכת דמים, דהכי דייק קרא שופך דם האדם באדם דמו ישפך, דוקא אדם הנוצר תוך אדם דהיינו עובר הנוצר במעי אמו הוא דחייב עליה משום שפכ"ד יצא ההוא גברא דברא רבא שלא נעשה במעי אשה, מ"מ כיון שיש בו תועלת לא היה לו להעבירו מן העולם, א"ו שאינו מצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה.

אינו בר דעת

ובשו"ת שאילת יעבץ (שם) תמה על ספיקת אביו, דאטו מי עדיף מחרש שוטה וקטן דאינן מצטרפין, אף על גב דמבני ישראל הן ודאי, וחשובין כשאר אדם מישראל לכל דבר חוץ מן המצות, וההורגן חייב אפ"ה לא מצטרף, האי גברא דלאו בר דעה הוא כלל צריכא למימר.

הג"ר צדוק הכהן מלובלין (דברי חלומות אות ו) מתוכוה עם הח"צ והיעב"ץ, ועי"ש שכתב וז"ל ובחלומי היה נראה לי פשוט הדין דלא כוותיה (הח"צ והיעב"ץ) ודחזי לדבר שבקדוש, ומה שכתב בשאילת יעבץ דלא עדיף מחרש שאינו שומע ואינו מדבר, וכן הוא בברכ"י (או"ח סימן נ"ה), אין מוכרח דחרש לאו בר דעת הוא כמו קטן, דאדם נוצר בלא דעת רק כשגדל בא לו הדעת, וזה שאינו שומע ואינו מדבר אם הוא בתולדה לפי שאין למד דעת מבני אדם, ואם נתחרש אחר כך הוא לפי שנולד בו חסרון במוח אין בו דעת, אבל זה שנוצר בקומתו כאדם גדול, יש לומר דיש בו גם כן דעת כבגדול, ואף על פי שאינו שומע ואינו מדבר יש לומר דאינו מחסרון במוחו ודעתו ושלא יהיה בו דעת.

רוח ונשמה

ממשיך ר' צדוק שאע"פ שכתב בחסד לאברהם עין יעקב (נהר ל') דאין לו נשמה ורוח ממלא רק רוח הבהמית, ועל כן מותר להרגו כבהמה, וכן הוא במהרש"א בחידושי אגדות (סנהדרין סה, ב) יש לומר דמכל מקום אינו כבהמה בדמות אדם, שהרי הוא נוצר בספר יצירה על דרך יצירת האדם, ולא על דרך יצירת הבהמה, אלא דנשמת חיים דויפח באפיו שהיא הרוח ממלא על ידי שהוא חלק אלוה ממעל זה אין יכולים לתת בו, ולא גרע מעכו"ם, דגם כן אין לו חלק אלוה ממעל, ואף על פי שיכול לדבר היינו בלשונו ואין זה קרוי דיבור, דעל כן אמרו (במדבר רבה ב', י"ד) דעכו"ם המדבר בלשון הקודש לשונו סרוח, כי אין לו רוח ממלא האמיתי רק כעין צפצופי עופות, וכמו הנחש קודם החטא שהיה יכול לדבר אף דלא היה בו נשמת חיים, והוא מצד הסיטרא אחרא וקומת אדם בליעל. והנוצר בקדושה על ידי ספר יצירה אין יכולים להכניס בו הדיבור

מצד הסיטרא אחרא, ורוח ממללא דקדושה גם כן אי אפשר, ועל כן אין מדבר, ואם כן לא דמי לבהמה רק לעכו"ם, אבל מכל מקום לענין דעת שפיר יש לומר דיש לו, כמו דנקרא העכו"ם בר דעת אלא דאדעתא דנפשיה קעביד, וכמו שאמרו בגיטין (כג, א).

אלא דיש לומר מטעם אחר, דהא מכל מקום לאו בר חיוב מצוות הוא, ואם כן אפילו תאמר דקרינן ביה בני ישראל מטעמו דהחכם צבי, דהוא מעשה ידיו של צדיק, מכל מקום נראה דאין להטיל עליו חובת מצוות מטעם זה, ולומר דכל מה שכתוב בתורה דבר אל בני ישראל יהיה גם הוא בכלל, כיון דאין בו נשמת חיים והשארת נפש לעולם הבא לשכר ועונש, ואם כן איך נצרפו לדבר שבקדושה כיון דהוא לאו בר חיובא. אבל מסיק דאפשר לומר מכל מקום לענין עשרה לברכת המזון, אם יכול לאכול, דמצרפין קטן מצרפין גם אותו, ואפשר דגם כן יודע למי מברכין.

עין הרע של בלעם

ברבנו בחיי פרשת בלק (כב, מא) על הפסוק "וירא משם קצה העם", איתא דבר נפלא בענין שהבאנו לעיל שאמרו חז"ל כמה פעמים "נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות". וז"ל, והיה בלק מתכוין בכל פעם ופעם להעלות את בלעם במקום גבוה, שיראה העם משם ויתכוין אליהם בכח ההבטה שיביט בהם, כי זה מכחות הנפש, וכענין שנזכר בדברי רז"ל דלי גבינאי דבעינאי למחזייה, דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה. היינו הא דאיתא בבבא קמא (ק"ז, א) במעשה דר' כהנא שעלה מבבל לארץ ישראל, והקשה על שמעתא דר' יוחנן, ועל כל קושיא הסירו כר אחד מתחת ר' יוחנן, עד שהסירו את כל השבעה כרים שישב עליהם ר' יוחנן, ואמרו שם דר' יוחנן איש זקן היה וגבינו סרחו על עיניו, וביקש שירימו גבינו כדי שיוכל לראות את ה"מקשה" הלז שעלה מבבל, וכשהרימו גבינו עיניו ראה שנקרעה שפתו ע"י מכה וסבר שהוא מחייך בו, וחלשה דעתו של ר' יוחנן ונח נפשיה דר' כהנא.

ומפרש רבינו בחיי דהיינו ע"י שנתן בו עיניו, וטעם הענין הזה שהיה נהוג אצל החכמים ז"ל, היה מפני חלישות דעתו של החכם השלם, שאי אפשר לו בלא הרהור תורה ואפילו רגע, ומתוך שמחלישין דעתו ומחשבתו נפסקה מהחכמה שהוא מחשב בה תמיד, ומי שגורם לו כן הרי הוא כמקצץ בנטיעות וראוי שתחול הקללה עליו, ומזה אמר הכתוב קהלת (י, ט) בוקע עצים יסכן במ, כי הגורם להפסיק ולבקע החכמה שהיא עץ חיים ראוי שיסתכן בעצמו.

ואע"פ שמצינו בחסידי עליון גדולים בחכמה שאין דבורם וחלישות דעתם עושה רושם, כי הענין הוא סגולה בנפש, ומלבד חכמת האדם צריך עוד שתהיה סגולה זו בנפשו השכלית, וכאשר יצטרפו בו ב' דברים הללו שתהיה החכמה נטועה בו, והסגולה הזאת בנפשו, אז יפליא לעשות בכל מי שיחלוש דעתו, להיות נכוה בגחלתו עכ"ל. והדברים מופלאים בעוצם סגולת הנפש וכח החכמה הנטועה באדם.